

базовим життєвим умінням нарівні з умінням користуватися комп'ютером, даючи можливість працювати із широким розмаїттям інформації. Білінгвальне навчання дасть змогу випускникам аграрних навчальних закладів стати фахівцями в галузі сучасної аграрної сфери, простіше інтегруватися у сучасний ринок праці, вимоги якого передбачають вільне володіння однією або декількома іноземними мовами за фахом.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Т. Моделі білінгвальної освіти у теорії і досвіді діяльності сучасної школи. Серія: *Педагогіка*. 2007. № 22. С. 212 - 219.
2. Хребтова В.В. Білінгвальне навчання в контексті сучасних інтеграційних концепцій освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*. 2017. Вип 2. С.124-128. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvxdupmk_2017_2_24.
3. Цимбалюк О. Білінгвальне навчання в контексті сучасних інтеграційних концепцій освіти. URL: orfeum.com.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=194:billingvalne-navchannya-v-konteksti-suchasni-integratsiynih-kontseptsiiyosviti&Itemid=550 (дата звернення 15.03.2024).
4. Chibaka E.F. Advantages of Bilingualism and Multilingualism: Multidimensional Research Findings. URL: <https://www.intechopen.com/books/multilingualism-and-bilingualism/advantages-of-bilingualism-and-multilingualism-multidimensional-research-findings> (дата звернення: 15.03.2024).

Козігора М. А., доктор філософії за спец. *Психологія, старший викладач кафедри педагогіки та психології, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради*

Особливості психологічного травмування педагогів під час воєнного конфлікту

Військова агресія та масштабний конфлікт на території України триває вже досить тривалий час. За таких обставин кожна людина може відчувати стрес і глибокі емоції, страх, тривогу як за себе, так і за свою родину та друзів. Стрес – це форма захисної поведінки, викликана зовнішніми тригерами. Він проявляється у фізичному, психічному, емоційному та поведінковому аспектах, які допомагають вам адаптуватися до цих змін. Крім цього, кожна людина може отримати не просто психологічну травму, а й моральну травму.

Моральна травма може виникнути під час психосоціальних, духовних чи етичних дій, які можуть бути наслідком впливу подій з високим ризиком та таких, що суперечать моральним переконанням людини.

Теоретичні дослідження свідчать про те, що переживання емоцій провини та сорому характерні для моральної поведінки. Порівняно з «первинними» афективними реакціями, ці «вторинні» емоції трактуються як індикатори більш

складних емоційних станів, які не відразу помітно в невербальних проявах [5]. Природа провини та сорому як моральних емоцій, що «самоосуджують», вказує на їхню функцію інформувати про себе та спрямовувати негативні судження на саморуйнування, а не повідомляти іншим про свій стан.

R. Giner-Sorolla зазначає, що почуття провини та сорому можуть бути настільки непереборними, що викликають самозахисні реакції, які стоять на шляху для покращення поведінки [2]. Це може статися як на індивідуальному рівні, так і на рівні групи, де було виявлено, що досвід «колективної провини» перешкоджає спробам міжгрупового примирення. Відповідно, було зазначено, що зв'язок між відчуттям провини та сорому як моральними емоціями та їхніми поведінковими наслідками значною мірою залежить від подальших оцінок, пов'язаних з ймовірністю соціального відторгнення та самовдосконалення, які приводять до самопрощення [3].

Найпоширенішою причиною психогенних порушень є конфлікт між потребами у самозбереженні особи і неможливістю їх задовольнити. Перешкодами у задоволенні цих потреб є моральні переконання людини, важливість і потрібність виконання службових обов'язків, не зважаючи на загрозу власному життю. Військовослужбовці, які знаходяться в умовах тривалого травматичного стресу, навіть за умови контролю своєї поведінки, мають внутрішньо-особистісний конфлікт, який не зникає і призводить до психогенного розладу, часто пов'язаного з негативними моральними емоціями [7].

В. Litz стверджує, що моральна травма – це нездатність запобігти або вчинити дію, яка порушує глибокі моральні переконання та очікування. На його думку, моральній травмі завжди передують негативна дія, яка порушує чи суперечить кодексу поведінки або правилам щодо «правильного» / «неправильного». Моральна травма може виникнути як наслідок власних дій або дій інших людей. Неузгодженість між моральними принципами та реальною поведінкою зумовлює внутрішній конфлікт та емоційний дистрес, але лише в тому випадку, якщо особа усвідомлює невідповідність власних вчинків власному моральному кодексу, що, своєю чергою, призводить до поглиблення почуття власної провини та сорому [4]. Таким чином, основні причини моральної травми, за В. Litz, пов'язані з діями або їх відсутністю у стресових ситуаціях. Такі ситуації називаються потенційно морально травматичними ситуаціями, які й слугують факторами ризику розвитку моральної травми.

Результати дослідження S. Farouk свідчать про те, що вчителі початкових класів відчувають почуття провини, коли розглядають свою роль у негативній моральній події, яка також пов'язана з освітнім процесом у школі. При більш детальному розгляді почуття провини у вчителів, які відчувають провину по відношенню до своїх учнів, стало очевидним, що найбільшою причиною цього почуття була недостатність турботи, яку виявляли вчителі до своїх учнів, прикладом чого була недостатня підтримка, яка надавалася їхньому навчанню. Крім того, вчителі можуть мати почуття провини, самі не знаючи справжньої причини. Ця випадкова, або необґрунтована, провинна зумовлена насамперед

тим, що освітній процес, необхідна система оцінювання передбачає ситуації, в яких вчитель може негативно вплинути на учнів, не повністю задовольнити їхні потреби в успішності через об'єктивні причини тощо [1].

Не зважаючи на те, що в Україні уже тривалий час іде війна, досліджень серед вчителів та здобувачів освіти, які переживають моральну травму, недостатньо. Тому з метою профілактичної роботи серед майбутніх вчителів початкової школи в Комунальному закладі вищої освіти був розроблений та впроваджений спецкурс «Моральна травма: діагностика та профілактика у майбутніх вчителів під час воєнного стану».

За основу були взяті теми, які в духовно-орієнтованій когнітивно-процесуальній терапії є найефективнішими з моральною травмою: «Поняття моральної травми», «Значення події та духовність», «Моральна травма та духовні ресурси», «Цінності, уважність, співчуття», «Внутрішні запитання та переживання», «Визнання провини. Проблемне мислення», «Самопрощення: переконання та довіра», «Повага та загладження провини», «Влада, контроль і духовні розбіжності», «Близькість та духовне партнерство», «Безпека та посттравматичне зростання».

Усі лекційні матеріали було поєднано з практичними заняттями, що дало змогу майбутнім педагогам не лише дізнатися нову інформацію, але й отримати практичні навички, які вони зможуть використати у своїй професійній діяльності. Результати дослідження експериментальної та контрольної груп дають змогу стверджувати, що спецкурс «Моральна травма: діагностика та профілактика у майбутніх вчителів під час воєнного стану» є ефективним у підготовці майбутніх педагогів, які під час воєнного конфлікту можуть отримати моральну травму [6].

Таким чином, психологічну травму, зокрема моральну, можуть отримати вчителі початкової школи та здобувачі освіти педагогічних спеціальностей в ситуаціях, коли не можуть допомогти учневі в навчанні або в діях, які суперечать власним моральним переконанням.

Список використаних джерел

1. Farouk S. What can the self-conscious emotion of guilt tell us about primary school teachers' moral purpose and the relationships they have with their pupils?. *Teachers and teaching*, 2012. Vol. 18(4). Pp. 491–507. <https://doi.org/10.1080/13540602.2012.696049>
2. Giner-Sorolla R. Judging passions: Moral emotion in persons and groups. Hove, UK: Psychology Press. 2012.
3. Leach C. W. Understanding shame and guilt. *Handbook of the psychology of self-forgiveness*, 2017. Pp. 17–28.

4. Litz B. T., Stein N., Delaney E., Lebowitz L., Nash W. P., Silva C., Maguen S. Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy. *Clinical Psychology Review*. 2009. Vol. 29(8). Pp. 695–706. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.07.003>

5. Tangney J. P., Stuewig J., & Mashek D. J. Moral emotions and moral behavior. *Annual Review of Psychology*, 2007. Vol.58. Pp. 345–372. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070145>

6. Козігора М. А. Психологічні особливості прояву моральної травми під час воєнного конфлікту: дис. ... д-ра філос. за спец. Психологія: 19.00.01; 053 / Волинськ. нац. універс. імені Лесі Українки. Луцьк, 2023. С. 141–159

7. Полторак С. Т., Пасічник В. І. Сутність та особливості здійснення психологічного супроводу військовослужбовця Внутрішніх військ, який отримав бойову психічну травму. *Вісник Національного університету оборони України*. Київ, 2012. № 2 (27). С. 223–226.

Кузьміна І. В., викладач
словесних дисциплін вищої категорії
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
Германюк А. В., здобувачка,
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Використання інноваційних технологій у сучасній школі

На сучасному етапі розвитку освіти інтерактивне навчання займає важливе місце і набуває все більшої популярності. Це обумовлено швидкими змінами у технологіях, зростанням інтересу до інноваційних методів навчання та потребою у впровадженні ефективних педагогічних підходів.

Окреслимо наукові підходи до визначення сутності поняття «Інноваційні технології».

Інноваційні технології – це:

1) систематичне і послідовне втілення спроектованого освітнього процесу; проєкт педагогічної системи, реалізованої на практиці. (Беспалько В. П.);

2) галузь знань, що охоплює сферу взаємодій учня та вчителя у різних видах діяльності, організованих на засадах цілепокладання, систематизації, алгоритмізації прийомів навчання. (Загвязинський В. І.);

3) впорядкована система і сукупність функціонування особистісних, інструментальних та методологічних засобів, що використовують для досягнення педагогічної мети. (Кларін М. В.);

Отже, “інноваційні технології” – це чітка та впорядкована система дій, цими діями вчитель може досягти своєї мети, що спрямована на досягнення цілей в освітньому процесі. Інноваційні технології поділяються на такі групи: